

12

De euro en de onderlinge handel in Europa

- Inleiding
- Theoretische effecten van een gezamenlijke munt
- Wisselkoersen bij de komst van de euro
- Het effect van de euro op de buitenlandse handel
- De export
- De import
- De handelsbalans en de loonkosten per eenheid product
- Conclusies
- Literatuur

De euro en de onderlinge handel in Europa

Jurriën de Jong

Inleiding

De euro bevindt zich anno 2011 nog steeds in moeilijk vaarwater. De kredietwaardigheid van een aantal overheden binnen de eurozone wordt door de financiële markten in twijfel getrokken en de munt verliest terrein ten opzichte van belangrijke buitenlandse munten. Hoewel de meeste aandacht uitgaat naar de schuldenproblematiek is er ook steeds meer belangstelling voor de structurele onevenwichtigheden binnen de eurozone die het succes van de gezamenlijke munt momenteel in de weg staan. Centraal staan daarbij de grote verschillen in de handelsbalansen. Deze zijn met de komst van de euro verder toegenomen. In dit artikel wordt daarom stilgestaan bij de vraag wat de invloed van de euro tot dusverre is geweest op de handel tussen de landen die haar als munteenheid hebben ingevoerd. Toename van deze handel was naast verdere politieke integratie immers de voornaamste reden om de munt in te voeren.

Bij bestudering van de invloed van de euro doen zich een aantal problemen voor. Ten eerste groeit de buitenlandse handel doorgaans en zou de handel tussen eurolanden ook zijn toegenomen indien de euro niet was ingevoerd. Om het effect van de euro te meten, moet deze groei dus worden afgezet tegen die tussen en met landen die de euro niet hebben ingevoerd. Deze landen moeten bovendien geografisch dichtbij zijn en politiek en economisch vergelijkbaar. Hier dient zich het tweede probleem aan: de heterogeniteit van de eurozone in het bijzonder en Europa in het algemeen. Economisch gezien is Europa ruwweg in te delen in de zwakst ontwikkelde Oost-Europese landen, de middengroep van Zuid-Europese landen en de rijke Noordwest-Europese landen. Politiek gezien is Europa verdeeld in twee groepen: lidstaten en landen die geen deel uitmaken van de Europese Unie. De tweede groep profiteert naar verwachting niet, of in mindere mate van de vrijhandelszone die de Europese Unie vormt.

Om een vergelijking mogelijk te maken zijn een aantal landen buiten beschouwing gelaten en zijn de overige landen in verschillende groepen ingedeeld. Alle Oost-Europese landen zijn weggelaten uit de analyse omdat zij economisch minder ontwikkeld zijn dan de andere Europese landen. Om praktisch redenen is Griekenland evenmin meegenomen: van dit land zijn geen data vanaf 1995 beschikbaar, maar pas vanaf 2000. De landen die

buiten de Europese Unie vallen, maar economisch met de andere landen vergelijkbaar zijn, zijn Noorwegen, IJsland en Zwitserland. Deze vormen samen met Liechtenstein de EVA-groep. EVA staat voor de Europese Vrijhandelsassociatie. Hoewel deze landen geen lid zijn van de Europese Unie en uiteraard niet de euro voeren, profiteren ook zij in praktijk wel degelijk van de gemeenschappelijke markt. Via handelsverdragen hebben zij namelijk vrijwel dezelfde toegang tot deze markt als EU-leden. EU-leden die economisch vergelijkbaar zijn met de eurolanden, maar de euro evenmin voeren zijn Denemarken, Verenigd Koninkrijk, Zweden.

De eurolanden die deel uitmaken van de analyse zijn ten slotte opgedeeld in twee groepen: noordwestelijke en zuidelijke landen. Zoals bekend zijn met name de Zuid-Europese landen de laatste jaren ernstig in de problemen gekomen. Hiermee is een nadeel in het oog gesprongen dat het voeren van een gezamenlijke munt ook heeft. Eurolanden die er economisch slecht voor staan hebben niet langer de mogelijkheid om hun munt te devalueren teneinde de export te bevorderen. Een gemeenschappelijke munt bevordert weliswaar de totale onderlinge handel, maar dit sluit geenszins uit dat de export vanuit sommige deelnemende landen er juist ernstig onder leidt. Vanuit deze achtergrond is het goed om de handelontwikkeling van de noordwestelijke en zuidelijke eurolanden afzonderlijk te volgen.

Voorafgaande aan de bespreking van de ontwikkeling van de handel wordt eerst ingegaan op de theorie van een gezamenlijke munt. Vervolgens wordt ingegaan op de wisselkoersen, het terrein waar de invoering van de euro het meest direct effect had. Hierna wordt achtereenvolgens ingegaan op de export, de import en de handelsbalans van de diverse groepen landen die hierboven zijn geïntroduceerd. Vanwege de beschikbaarheid van de data bestrijkt de analyse de periode 1995–2010.

Het ontstaan van de eurozone

De Europese integratie is een stapsgewijs proces dat na de Tweede Wereldoorlog werd ingezet met de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. De oprichting van de Europese Economische Gemeenschap in 1957 was de eerste stap naar een interne markt. Dat traject leidde in 1992 tot grotendeels vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal tussen de lidstaten. In het jaar daarop besloot men de gemeenschappelijke markt te bekronen met een monetaire unie.¹⁾ Voorafgaande aan de echte euro, was er in 1979 al een virtuele gezamenlijke munt geïntroduceerd, de European Currency Unit (ECU). Deze vormde een gewogen gemiddelde van de betrokken munten. Binnen het Europese Monetaire Stelsel (EMS) probeerde men schommelingen van de individuele munten zo veel mogelijk te beperken.

In 1999 werd de ECU vervangen door de euro, die hier één op één op aansloot en daadwerkelijk gebruikt werd voor bank-

transacties. Op 1 januari 2002 verving de euro ook het muntgeld. Van de vijftien landen die in 1999 deel uitmaakten van de Europese Unie bleven alleen Denemarken, Zweden en het Verenigd Koninkrijk er buiten. Na de introductie van de euro is de Europese Unie stapsgewijs uitgebreid met in totaal twaalf landen. Hiervan voeren er vijf inmiddels de euro.²⁾ De eurozone omvat daarmee inmiddels bijna twee derde van alle EU-inwoners en bijna driekwart van het gezamenlijke bruto binnenlands product (bbp).

¹⁾ L. Koeman (2009).

²⁾ De landen die zich vanaf 2002 bij de EU aansloten en inmiddels de euro hebben ingevoerd zijn Slovenië (2007), Cyprus en Malta (2008), Slowakije (2009) en Estland (2011).

Theoretische effecten van een gezamenlijke munt

De voordelen van een monetaire unie voor de buitenlandse handel zijn tweeledig. De transacties tussen de deelnemende landen worden ten eerste goedkoper en ten tweede betrouwbaarder. De transacties worden goedkoper doordat bedrijven geen wisselkosten meer hoeven te maken. Het tweede voordeel bestaat eruit dat de onzekerheid verdwijnt over het effect van wisselkoersen op de prijzen van producten. Die onzekerheid komt in de handel tussen landen met verschillende munten tot uiting in een hogere risicopremie of wordt afgedekt met een verzekering. In beide gevallen wordt de prijs opgedreven. Door de lagere kosten bij een gezamenlijke munt zou er meer onderlinge handel moeten ontstaan. Deels gaat het daarbij om een verschuiving in de handel met landen buiten de gezamenlijke munt naar de deelnemende landen, die nu een concurrentievoordeel hebben.

Een nadeel van een gezamenlijke munt voor een deelnemend land is dat het instrumenten verliest om zelfstandig in te grijpen in de economie. In het bijzonder gaat het daarbij om de rente van de centrale bank en de wisselkoers. Met de rentestand beïnvloedt de centrale bank de inflatie en het vermogen van ondernemingen om geld te lenen voor investeringen. Via de wisselkoers kan een centrale bank de effectieve exportprijzen manipuleren. Voor de invoering van de euro werd hiervan onder andere door Zuid-Europese landen gebruik gemaakt. Ook China drukt de koers van haar munt om de export te stimuleren.

Met de invoering van de euro droegen de nationale centrale banken de verantwoordelijkheid voor de rente en de wisselkoers over aan de Europese Centrale Bank (ECB). Op nationaal niveau bleven daarmee alleen de productiviteit en loonontwikkeling over als instrumenten om de internationale concurrentiepositie te versterken. Maar deze zijn veel lastiger aan te passen dan de rente of de wisselkoers, en het duurt ook langer voor de effecten van de aanpassingen voelbaar worden. Alleen wanneer de deelnemende landen binnen een muntunie wat betreft ontwikkeling en conjuncturele fase met elkaar in de pas lopen, vormen een synchroon lopende wisselkoers en rente geen probleem.

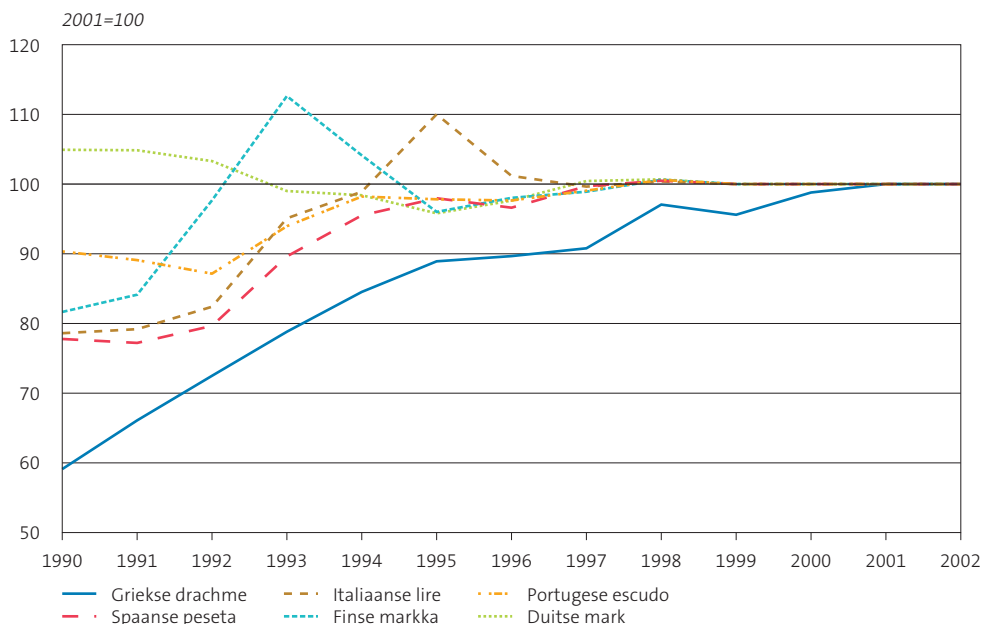
Wisselkoersen bij de komst van de euro

Voorafgaande aan de invoering van de euro volgden de Oostenrijkse schilling, de Nederlandse gulden en de Belgische en Luxemburgse franc de Duitse mark nauwgezet. De Franse franc deed dat iets lossier. Tegenover de overige munten wonnen die munten voor ze opgingen in de euro allemaal iets aan waarde.¹⁾ De Griekse drachme, de Italiaanse lira, de Spaanse peseta en de Portugese escudo de maakten in de jaren negentig nog een

¹⁾ De definitieve wisselkoersen werden vastgesteld op basis van de marktkoersen op 31 december 1998.

forse aanpassing door, net als de Finse markka. Deze munten verloren flink aan waarde. De drachme sloot als enige munt niet in 1999 maar pas in 2001 aan bij de euro.

12.1 Wisselkoers euro/ECU t.o.v. valuta die hierin opgingen

Bron: Eurostat.

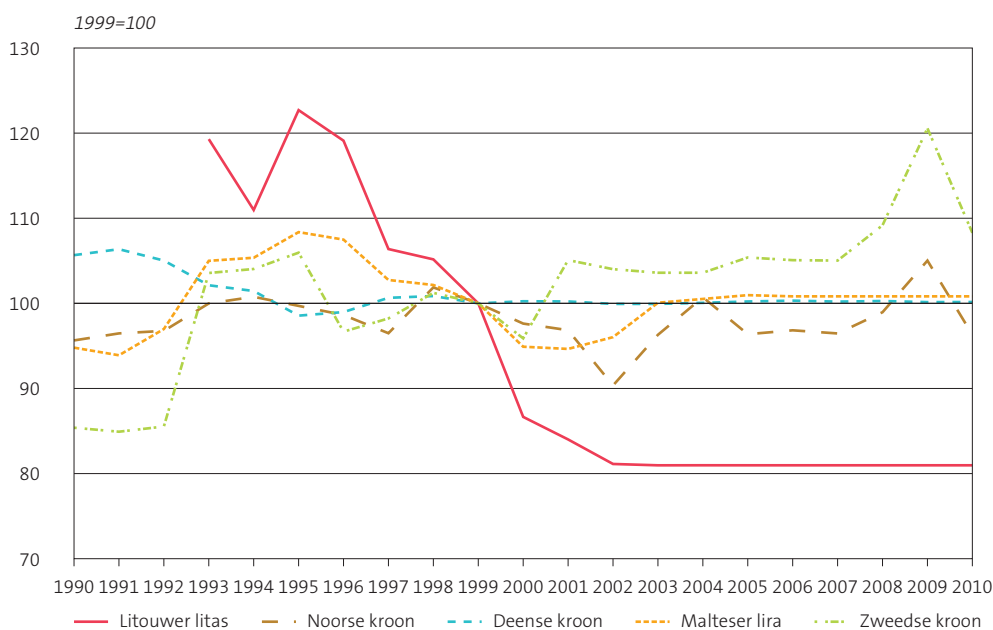
De latere toetreders tot de muntunie probeerden voorafgaand aan invoering de koers al zo min mogelijk te laten fluctueren ten opzichte van de euro. Cyprus deed dat al sinds de jaren '90, Malta sinds 2003 en Slovenië vanaf 2004. Een vergelijkbaar proces zie je ook bij landen die nu nog op overgang naar de euro aansturen. Bulgarije volgt de Duitse mark en de euro al sinds 1997 vrij nauwgezet en de Litouwer litas vanaf 2002. De Kroatische kuna en de Hongaarse forint lopen sinds 1999 in grote lijnen gelijk met de euro. De koers van de forint is sinds de kredietcrisis wel sterk gedaald.

Zelfs de landen die hebben aangegeven niet op de euro te willen overstappen proberen hun munt er wel mee in stabiele verhoudingen te brengen. De Deense kroon loopt sinds het einde van de jaren negentig gelijk met de euro. De Zweedse en Noorse kroon hebben een iets lossere, maar eveneens overwegend parallele koers. De IJslandse kroon was van

2001 tot de kredietcrisis in 2008 sterk gericht op de euro en zelfs de koers van het Britse pond liep van 2003 tot 2007 grotendeels parallel met die van de euro.

Het feit dat de euro er kwam, betekende in feite al dat het wisselkoersrisico afnam, omdat de meeste landen zich al aan de eurokoers aanpasten. Dit gold en geldt ook voor veel Europese landen die zich niet hebben aangesloten bij de euro. Hiermee is een comparatief voordeel van de eurolanden eigenlijk al voor de komst van de euro deels teniet gedaan, al moet hieraan toegevoegd worden dat centrale banken van niet-eurolanden actief moeten kopen en verkopen willen ze hun valuta op constante koers houden ten opzichte van de euro. Verder profiteren de eurolanden met de komst van de euro uiteraard wel volop van de verlaagde transactiekosten die samenhangen met wisselen. Maar ook dit geldt, zij het in mindere mate, ook voor de niet-eurolanden, die met de euro aan één munt voldoende hebben om met heel veel aangrenzende landen handel te bedrijven.

12.2 Wisselkoers euro / ECU t.o.v. valuta buiten de euro

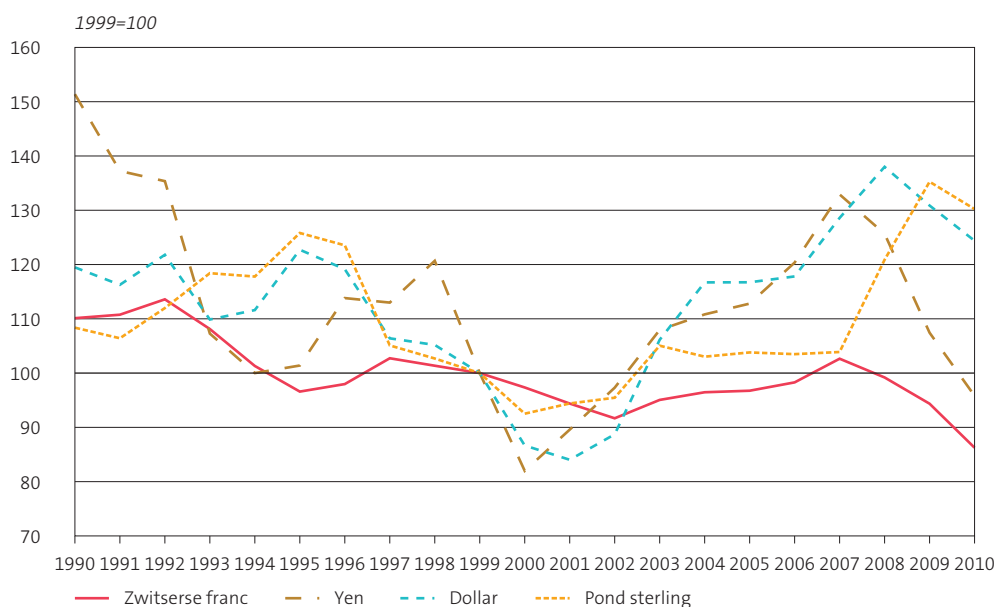

Bron: Eurostat.

De gezamenlijke munt had ook een indirect effect, omdat zij de rol als reservemunt overnam van de Duitse mark. De mark was al de tweede reservevaluta achter de dollar. De grote

vraag bij de introductie was of de nieuwe munt in dit opzicht net zo veel vertrouwen zou krijgen als haar voorganger. Aanvankelijk leek dit niet het geval. Kort na de introductie daalde de waarde van de euro ten opzichte van andere reservevaluta's. Zoals af te lezen valt uit het verloop van de ECU, de voorloper van de euro, was die daling al ingezet voordat de euro werd geïntroduceerd. Maar in de jaren na de invoering groeide het vertrouwen en werd de munt steeds meer gebruikt als reservemunt, ten koste van de dollar en de yen.²⁾ Hierdoor steeg de koers van de euro ten opzichte van andere munten. Dit had als voordeel dat noteringen in euro's meer waard werden en import van buiten de eurozone goedkoper. Een nadelig effect was dat exportproducten uit de eurolanden relatief duurder werden.

12.3 Wisselkoers euro/ECU t.o.v. andere reservemunten

Bron: Eurostat.

Het effect van de euro op de buitenlandse handel

De theorie van de gezamenlijke munt stelt dat deze een toename van de handel creëert tussen landen binnen de muntunie, deels ten koste van niet-deelnemers. In het vervolg

²⁾ Volgens de ECB maakt de euro sinds de invoering ruim een kwart uit van de geldhoeveelheid die als reserve wordt aangehouden.

wordt onderzocht in hoeverre dit tot dusver het geval is geweest. Omdat de handel ook zonder komst van de gezamenlijke munt zou zijn toegenomen, wordt voornamelijk gekeken naar verschillen in de handelsontwikkeling voor en na invoering van de euro, dus naar versnellingen, vertragingen en verschuivingen. Hierbij worden zoals gezegd twee euro voerende landengroepen onderscheiden, de noordwestelijke en de zuidelijke eurolanden, en twee landen landengroepen zonder euro.

Tot de noordwestelijke eurolanden behoren België, Duitsland, Finland, Frankrijk, Ierland, Luxemburg, Nederland en Oostenrijk. Het zuidelijke eurogebied wordt in deze analyse gevormd door Italië, Portugal en Spanje. De landen zonder euro vallen uiteen in landen die wel en landen die geen lid zijn van de Europese Unie. Tot de eerste behoren Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. Deze worden in het vervolg aangeduid met EU-3. De landen buiten de Europese Unie zijn de EVA-landen Noorwegen, Zwitserland en IJsland.³⁾

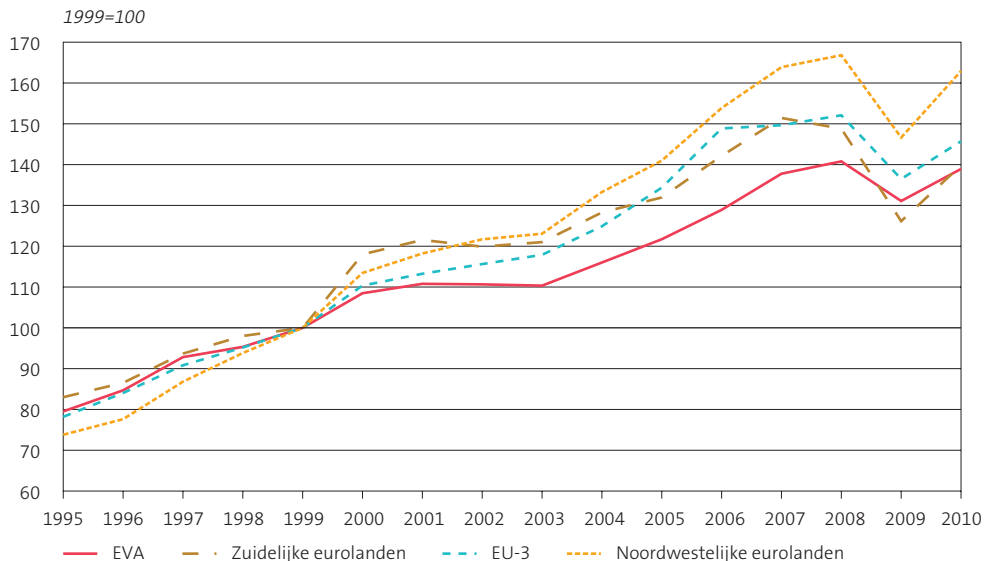
In de vijftien jaar vanaf 1995 nam het volume van de wereldhandel in goederen en diensten met 5,7 procent per jaar toe. De handel vanuit de hier besproken landen nam in deze periode met 5 procent per jaar toe. Het verschil in groeitempo komt door de sterke opkomst van andere exporteurs op het wereldtoneel, zoals de BRICS-landen. Het groeitempo van de hier onderzochte landen lag hoog in de jaren 1995–2000, vertraagde hierna tot 2003 en zette vervolgens krachtig door tot 2008. De kredietcrisis zorgde hierna voor een vertraging.

De export

De export van goederen en diensten vanuit de noordwestelijke eurolanden groeide van 1995 tot 2010 sneller dan die uit de drie andere landengroepen. De exportgroei van de overige drie landengroepen ontliiep elkaar in deze periode niet veel. In tegenstelling tot de algemene trend groeide de export vanuit de zuidelijke landen van 1999 tot 2004 sneller dan daarvoor, maar na 2004 was de terugval sterker. De export vanuit de EVA-landen nam van 1999 tot 2004 langzamer toe dan vanuit de andere landen, maar had vervolgens het minste last van de kredietcrisis. De exportgroei vanuit de EU-3 was in alle drie de periodes relatief matig of laag.

³⁾ Ook Liechtenstein behoort tot de EVA, maar dit land is vanwege het kleine gewicht niet meegenomen.

12.4 Export goederen en diensten naar de hele wereld naar herkomst

Bron: Eurostat.

De hierboven gepresenteerde gegevens weerspiegelen de uitvoer van goederen en diensten naar de hele wereld. Het illustreert het succes van de noordwestelijke eurolanden, maar het effect van de euro hierin is lastig te duiden. De export naar de Verenigde Staten, de opkomende economieën of derdewereldlanden heeft een ander karakter dan de handel met de nabije markten in Europa. Daarom richt de aandacht zich in het vervolg op de onderlinge handel tussen de vier landengroepen en op de handel van deze groepen met de Oost-Europese EU-lidstaten⁴⁾ en de zuidelijke lidstaten Griekenland, Malta en Cyprus die niet in de betreffende groep zijn opgenomen bij gebrek aan data of omdat zij pas later tot de euro zijn toegetroten⁵⁾. Deze 30 ontvangende landen tezamen vormen de EU plus de EVA.

De gegevens over de uitvoer naar bestemming betreffen alleen goederenstromen. Vergelijkbare gegevens over diensten zijn helaas niet compleet. De goederenuitvoer maakt wel veruit het grootste deel uit van de buitenlandse handel (voor Nederland bijvoorbeeld 80 procent). De periode 1995–2010 wordt daarbij opgeknipt in drie tijdvakken: de jaren vóór de euro, de periode 1999–2004 en daarna. De splitsing in 2004 is aangebracht omdat

⁴⁾ De Oost-Europese lidstaten zijn Bulgarije, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Roemenië, Slovenië en Tsjechië.

⁵⁾ Cyprus en Malta zijn pas na 2001 lid geworden van de Europese Unie en in 2008 deel gaan uitmaken van de eurozone. De handel van en naar Griekenland vóór 2000 is niet bekend vanuit het land zelf, alleen vanuit de andere landen.

in dat jaar de Europese Unie werd uitgebreid met tien voornamelijk Oost-Europese landen. De vraag die bij de nu volgende analyse op tafel ligt, is welke landengroepen erin zijn geslaagd hun marktaandeel te vergroten ten opzichte van de andere. Dit geeft een indicatie van de ontwikkeling van het concurrentievermogen, al dan niet verhoogd door de komst van de euro.

12.5 Jaarlijkse groeivoet export goederen naar EU en EVA

	vanuit			
	noordwestelijke eurolanden	zuidelijke eurolanden	EU-3	EVA
	%			
1995–1999	9,3	4,9	7,0	5,3
1999–2004	6,0	3,4	2,8	3,5
2004–2010	2,3	-0,8	0,1	3,0
1995–2010	5,4	2,1	2,8	3,8

Bron: Eurostat.

De export vanuit de noordwestelijke eurolanden groeide in alle tijdvakken sneller dan die vanuit de andere landen. Hierdoor nam tussen 1995 en 2010 het aandeel van de noordwestelijke eurolanden in de export naar de 30 bestemmingslanden toe van 61 tot 69 procent. De zuidelijke eurolanden verloren het meest en gingen van 17 naar 12 procent. De EU-3-landen gingen terug van 18 naar 15 procent, de EVA-landen van 6 naar 5 procent.

12.6 Verschuivingen marktaandeel export goederen naar EU en EVA, 1995–2010

naar	vanuit			
	noordwestelijke eurolanden	zuidelijke eurolanden	EU-3	EVA
	%			
Totaal	+9	-5	-3	-1
Noordwestelijke eurolanden	+10	-6	-4	0
Zuidelijke eurolanden	+4	0	-5	0
EU-3	+5	-4	0	-1
EVA	+3	-2	0	0
Oost-Europa	+7	-6	-2	+1
Griekenland, Malta, Cyprus	+12	-9	-3	0

Bron: Eurostat.

De noordwestelijke eurolanden veroverden in alle landengroepen extra marktaandeel, maar vooral op de eigen markt en in Griekenland, Malta en Cyprus. De zuidelijke eurolanden verloren over de periode 1995–2010 marktaandeel in alle gebieden, behalve in de onderlinge export. Ook EU-3-landen verloren terrein ten opzichte van de noordwestelijke eurolanden, behalve op de eigen markt en bij de EVA-landen. De EVA-landen verloren slechts weinig marktaandeel, waarbij de exportsituatie na 1999 in de eurolanden en in de EU-3-landen verbeterde.

12.7 Groei marktaandeel export goederen naar EU en EVA vanaf 1999 t.o.v. de periode daarvoor

naar	vanuit			
	noordwestelijke eurolanden	zuidelijke eurolanden	EU-3	EVA
Totaal	–	+	=	=
Noordwestelijke eurolanden	=	+	–	=
Zuidelijke eurolanden	–	=	=	++
EU-3	–	=	++	+
EVA	–	+	--	=
Oost-Europa	–	+	=	=
Griekenland, Malta, Cyprus	–	+	=	=

- + daling aandeel vertraagt, stijging aandeel versnelt.
- daling aandeel versnelt, stijging aandeel vertraagt.
- ++ daling aandeel slaat om in stijging.
- stijging aandeel slaat om in daling.
- = stijging of daling aandeel zet in zelfde tempo door.

Bron: Eurostat.

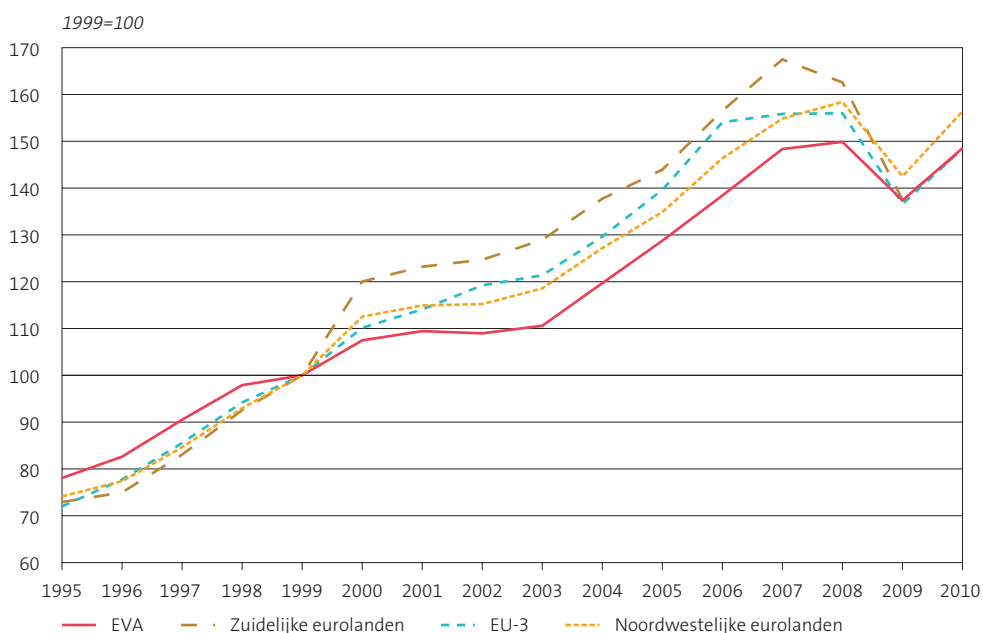
Het tempo waarin de noordwestelijke eurolanden marktaandeel veroverden nam na 1999 af. Omgekeerd vertraagde het verlies aan marktaandeel van de zuidelijke eurolanden. In de EU-3-landen zette de algemene dalende trend in hetzelfde tempo door, maar vond na 1999 een omslag plaats waarbij de export naar andere EU-3-landen toenam en die naar de EVA-landen afnam. Ook in de EVA-landen bleef de trend in grote lijnen gelijk, maar na 1999 ontwikkelde het exporttaandeel naar sommige landengroepen zich iets gunstiger.

Dat de zuidelijke eurolanden met de komst van de euro terrein verloren aan de noordwestelijke eurolanden, valt te begrijpen. Doordat de controle over de eigen munt wegviel, werden de zuidelijke eurolanden veel scherper blootgesteld aan de succesvolle westeuropese exporteurs. De zuidelijke economieën waren nog niet opgewassen tegen deze concurrentie. Opmerkelijk is dat het hier gaat om een trend die voor de komst van de euro al was ingezet en dat het tempo van de verdringing met de euro juist vertraagde. Dat

die trend al bestond is waarschijnlijk een gevolg van het openen van de markt (1992) en van het feit dat de munten in de jaren vóór 1999 al niet meer zo vrijelijk bewogen. Dat de trend in de europ periode terugliep, heeft wellicht met het overgaan op de munt zelf weinig te maken. De noordwestelijke eurolanden overtroefden ook de EVA-landen en met name de EU-3-landen. Hier kan de komst van de euro wel een rol hebben gespeeld. De landen zijn qua economische ontwikkeling vergelijkbaar. DE EU-3-landen wisten hun aandeel te handhaven in de onderlinge handel en met de EVA-landen maar verloren exportaandeel in de eurolanden.

De import

12.8 Import goederen en diensten vanuit de hele wereld naar bestemming

Bron: Eurostat.

De import van goederen en diensten maakte in grote lijnen dezelfde ontwikkeling door als de export. Toch trad er geleidelijk een belangrijk verschil op. Het groeitempo van de goedereninvoer van de vier groepen landen lag over de gehele periode dicht bij elkaar dan van de export. De import van de zuidelijke eurolanden en de niet-eurolanden groeide

tot 2004 zelfs sneller dan van de noordwestelijke eurolanden en de EVA-leden. Omdat de crisis de import van de noordwestelijke eurolanden en de EVA-landen minder hard trof, kwam de groei van de import van deze groepen landen over de hele periode iets boven die van de zuidelijke eurolanden en de EU-3-landen uit.

12.9 Jaarlijkse groeivoet import goederen uit EU en EVA

	naar			
	noordwestelijke eurolanden	zuidelijke eurolanden	EU-3	EVA
	%			
1995–1999	8,1	7,0	6,5	5,8
1999–2004	5,8	4,5	5,4	4,0
2004–2010	3,2	-1,5	1,4	3,3
1995–2010	5,4	2,7	4,0	4,2

Bron: Eurostat.

Tussen 1995 en 2010 nam het aandeel van de noordwestelijke eurolanden in de import uit de 30 landen in dit onderzoek toe van 58 tot 64 procent. Het aandeel van de zuidelijke eurolanden viel terug van 18 naar 14 procent. De EU-3-landen gingen van 18 naar 17 procent, de EVA-landen bleven gelijk op 6 procent.

12.10 Verschuivingen marktaandeel import goederen uit EU en EVA, 1995–2010

vanuit	naar			
	noordwestelijke eurolanden	zuidelijke eurolanden	EU-3	EVA
	%			
Totaal	+6	-4	-1	0
Noordwestelijke eurolanden	+9	-6	-3	0
Zuidelijke eurolanden	-1	+2	-2	+1
EU-3	+5	-5	+1	0
EVA	+4	-5	+1	0
Oost-Europa	0	-4	+3	+1
Griekenland, Malta, Cyprus	+4	-6	+1	0

Bron: Eurostat.

Het aandeel van de noordwestelijke eurolanden in de totale import van de geselecteerde Europese landen ging dus omhoog, vooral door verhoogde import uit de eigen groep en uit landengroepen buiten de eurozone. Het aandeel van de invoer van goederen in de zuidelijke eurolanden nam af. Dit geldt voor de invoer vanuit alle landen, behalve de andere zuidelijke eurolanden. De EU-3-landen leverden ook iets van hun aandeel in de import in, voornamelijk van goederen vanuit de eurozone. De EVA-landen behielden in grote lijnen hun aandeel, met een kleine groei van de import uit de zuidelijke eurolanden en de Oost-Europese EU-landen.

Bij de ontwikkeling van het importaandeel spelen verschillende mechanismen door elkaar heen. De zwakkere landen worden overspoeld met producten uit de sterkere landen: hierdoor loopt hun aandeel in de totale import omhoog. Hier staat tegenover dat landen die veel exporteren doorgaans ook veel importeren. Zij produceren veel en verbruiken dus ook veel goederen en diensten, die zij net als investeringsgoederen voor een deel zullen importeren. Ook ligt in economisch sterker ontwikkelde landen de consumptie hoger, waarvan ook een deel afkomstig zal zijn uit de import. Kennelijk domineerde het tweede effect.

Na 1999 trad een versnelling op in de stijging van het aandeel van de noordwestelijke eurolanden in de import uit de eurozone, terwijl deze trend voor import van buiten de eurozone vertraagde of zelfs omdraaide. In de zuidelijke eurolanden zette de trend van afnemend aandeel eveneens versneld door na 1999, behalve in de import uit Oost-Europa, Griekenland, Cyprus en Malta. Het aandeel van de niet-eurolanden in de import van buiten de eurozone nam na 1999 toe. Het lijkt er dus op dat er een verschuiving is opgetreden in de import door de niet-eurolanden naar buiten de eurozone. Voor de EVA-landen valt op dat na 1999 de trend van afnemend aandeel in de afname van goederen uit de eurozone en de EU-3-landen werd vertraagd.

12.11 Groei marktaandeel export goederen vanuit EU en EVA vanaf 1999 t.o.v. de periode daarvoor

vanuit	naar			
	noordwestelijke eurolanden	zuidelijke eurolanden	EU-3	EVA
Totaal	+	-	=	=
Noordwestelijke eurolanden	+	-	=	=
Zuidelijke eurolanden	+	=	--	++
EU-3	-	-	++	+
EVA	=	-	++	=
Oost-Europa	--	+	++	=
Griekenland, Malta, Cyprus	=	+	--	=

Bron: Eurostat.

- + daling aandeel vertraagt, stijging aandeel versnelt.
- daling aandeel versnelt, stijging aandeel vertraagt.
- ++ daling aandeel slaat om in stijging.
- stijging aandeel slaat om in daling.
- = stijging of daling aandeel zet in zelfde tempo door.

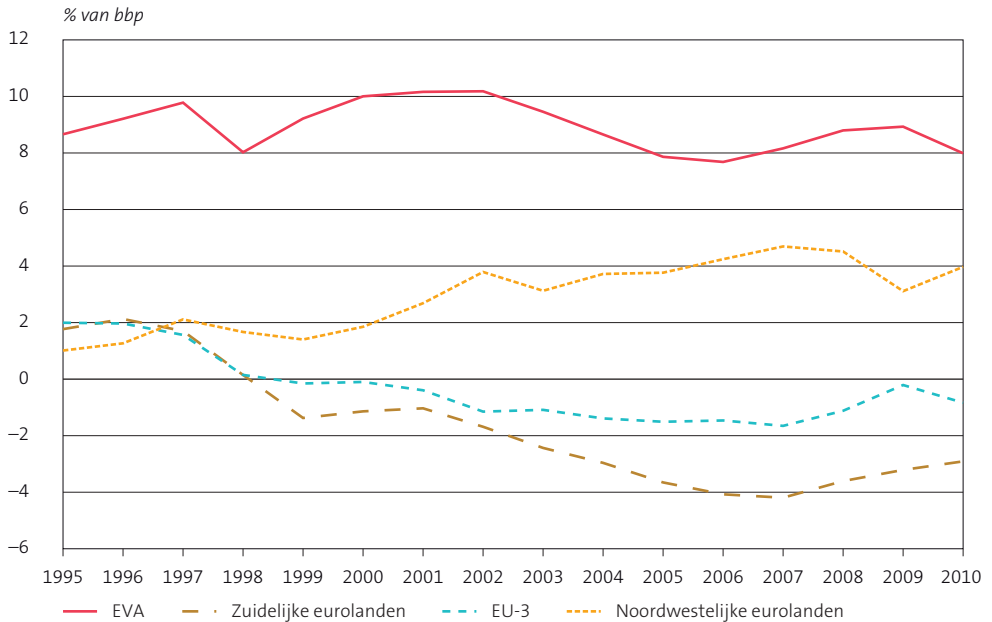
Resumerend is er in de periode 1995–2010 een opvallend verschil tussen de ontwikkeling van de export en de import. De importgroei van de vier onderscheiden landengroepen ligt in deze periode veel dichterbij elkaar dan de exportgroei. Qua export groeiden de noordwestelijke eurolanden veel sneller dan de rest. Alleen in deze landen gingen de groei van export en import vrijwel gelijk op. In de overige landen bleef de groei van de export duidelijk achter bij die van de import. De verschillende groeitempi leidden tot een verschuiving van de marktaandelen op de exportmarkten. Wat daarbij opvalt, is dat deze verschuiving voor 1999 sneller verliep dan daarna.

De handelsbalans en de loonkosten per eenheid product

De groeiverschillen in de buitenlandse handel leidden tot een verschuiving op de handelsbalansen. Het overschot op de handelsbalans van de noordwestelijke eurolanden nam toe, dat van de EVA-landen nam af. Het overschot van de zuidelijke eurolanden en de EU-3-landen sloeg om in een tekort. De handelsbalans van de zuidelijke eurolanden kende daarbij de meest dramatische verslechtering.

12.12 Handelsbalans goederen en diensten met de hele wereld

Bron: Eurostat.

In 1995 bedroegen de handelsbalansen van alle landengroepen behalve de EVA rond de 1 à 2 procent van het bbp. In de periode daarna begon die van de noordwestelijke eurolanden te stijgen om in 2007 een hoogste punt te bereiken van 4,7 procent van het gezamenlijke bbp. In de EU-3-landen en de zuidelijke eurolanden sloeg het overschot om in een tekort van bijna 2, respectievelijk ruim 4 procent in 2007. Onder invloed van de crisis herstelde de handelsbalans van deze landen weer gedeeltelijk, omdat de import er sneller terugliep dan de export. De handelsbalans van de EVA-landen schommelde van 1995 tot en met 2010 tussen de 8 en de 10 procent, maar over de hele periode genomen nam het overschot iets af.

12.13 Jaarlijkse groeivoet handel in goederen en diensten met de hele wereld, 1995–2010

	Export	Import	Handelsbalans
	%		
Noordwestelijke eurolanden	5,4	5,1	0,3
Zuidelijke eurolanden	3,2	4,3	-1,2
EU-3	4,2	4,9	-0,7
EVA	3,8	4,4	-0,6

Bron: Eurostat.

De handelsbalans en de exportpositie van een land hangt naast de wisselkoers sterk af van de loonkosten en de productiviteit. Dit wordt geïllustreerd door figuur 12.14 voor het jaar 2002, in het midden van de beschouwde periode. De noordwestelijke eurolanden en de EVA-landen⁶⁾ kenden een hoge productiviteit en een overschot op de handelsbalans. In de zuidelijke eurolanden was het andersom. Onder de EU-3-landen valt de ongunstige situatie van het Verenigd Koninkrijk op. Gezien de omvang van de Britse economie ten opzichte van Zweden en Denemarken verklaart dit mede de eerder gepresenteerde, matige exportgroei van de EU-3.

⁶⁾ Voor IJsland zijn geen gegevens beschikbaar.

12.14 Productiviteit en handelsbalans, 2002

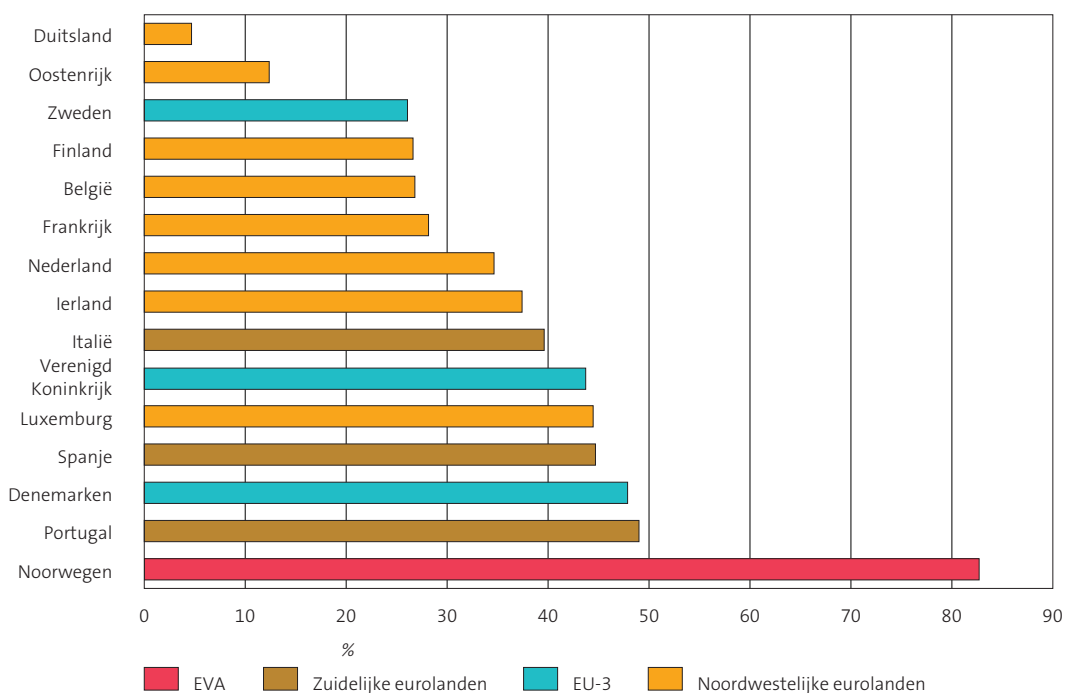

Bron: Eurostat.

Naast productiviteit spelen zoals gezegd de loonkosten een essentiële rol. Gecombineerd leveren deze indicatoren de loonkosten per eenheid product op, een maat voor de concurrentiekracht van een land. De loonkosten per eenheid product ontwikkelden zich het meest gematigd in de noordwestelijke eurolanden en aanzienlijk sneller in de zuidelijke eurolanden en de EU-3-landen. Bij gebrek aan gegevens uit IJsland en Zwitserland is het

niet mogelijk een ontwikkeling in de EVA-landen als geheel aan te geven, maar ook in Noorwegen stegen de loonkosten per eenheidproduct sneller dan in de noordwestelijke eurolanden. De gematigde ontwikkeling van de loonkosten per eenheid product verklaart voor een groot deel het succes van de noordwestelijke eurolanden in de voorbije vijftien jaar. De euro zal daarbij voor een extra steuntje in de rug hebben gezorgd in de concurrentie met de niet-eurolanden.

12.15 Stijging loonkosten per eenheid product, 1995–2010¹⁾

Bron: Eurostat.

¹⁾ Gegevens voor Zwitserland en IJsland ontbreken.

De structurele tekorten op de handelsbalans werden lange tijd gemaskeerd door de lagere rente waarover de zuidelijke eurolanden door de invoering van de euro konden beschikken. Al voor de komst van de euro waren de rentepercentages in de zuidelijke eurolanden namelijk naar het (lage) niveau van Duitsland en Nederland geconvergeerd. Met goedkoop geld was het financieren van de tekorten op de handelsbalans minder een probleem.

Tijdens de recente eurocrisis gingen de rentes op staatsobligaties van de zuidelijke eurolanden echter sterk stijgen en kwamen ze ver boven het niveau van die van de noordwestelijke eurolanden te liggen. Met de opgelopen rente zijn de structurele tekorten op de handelsbalans wel een heikel punt geworden.

Conclusies

De invoering van de euro had invloed op vrijwel alle Europese valuta, ook die van landen die niet (direct) op de gezamenlijke munt overstapten. Omdat de munten van veel niet-eurolanden zich aanpasten aan de koers van de euro was het koersrisico bij handel met die landen in de praktijk niet veel hoger dan met eurolanden. Dit zal het effect van de invoering van de euro op de concurrentiepositie beperkt hebben. Maar voor de niet-eurolanden verdween het risico niet helemaal en ook de wisselkosten bleven bestaan. Ook is het aanpassen aan een munt niet altijd kosteloos.

Het opgaan in een muntunie betekende ook dat de individuele landen de invloed op de wisselkoers en de rente uit handen gaven aan een supranationale autoriteit, in dit geval de ECB. Daarmee verloren overheden veel van de mogelijkheden om hun internationale concurrentiepositie te versterken. Dat legde meer druk op bedrijven en werknemers om de concurrentiekracht te vergroten, bijvoorbeeld door de productiviteit te verhogen of de lonen te matigen. Maar in plaats dat er een inhaalslag door de zuidelijke economieën plaatsvond, bouwden de Noordwest-Europese eurolanden hun voorsprong in de verhouding tussen loonkosten en productiviteit in deze periode verder uit.

Gedreven door de meer gematigde ontwikkeling van de loonkosten per eenheid vergrootten de noordwestelijke eurolanden hun marktaandeel in de onderzochte landen. Ook hun aandeel in de import ging omhoog, maar die stijging was minder snel dan bij de export. De verdere opmars van de noordwestelijke eurolanden ging vooral ten koste van de zuidelijke eurolanden en in mindere mate van de niet-eurolanden. Wel vertraagde de groei van het marktaandeel van de noordwestelijke eurolanden in de export na 1999, terwijl het aandeel in de import versneld toe nam. Het patroon van deze ontwikkelingen laat echter geen eensluidende conclusies toe over de rol die de invoering van de euro daarin heeft gespeeld.

De noordwestelijke eurolanden waren over het geheel van deze periode de enige groep van wie de import en export over deze periode in balans bleef. In de andere landengroepen groeide de import sneller dan de export. Voor de zuidelijke eurolanden en de niet-eurolanden resulteerde dit in een negatieve handelsbalans. De lage rente waar de zuidelijke eurolanden als gevolg van de uitvoering van de euro tot 2009 van hebben kunnen profiteren, heeft dit probleem waarschijnlijk gemaaskeerd en deels verergerd.

Literatuur

Koeman, L. (2009), *Monetaire samenwerking in Europa*, De Nederlandse economie 2008, CBS.